

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

**Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318**

с.
ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

КУЛЬТОРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Ольга Артюшкіна

кандидат наук з лінгвістики, доцент

Університет Жан Мулен Ліон 3

м. Ліон (Франція)

ПОЕТИКА ДИВНОГО ТА ДИВОВИЖНА ПОЕТИКА: ЛІНГВІСТИЧНІ ІНКРУСТАЦІЇ У РОМАНІ ФІЛІППА КЛОДЕЛЯ *МОЄ ІМ'Я БРОДЕК*

Введення

1. *Поетика зображення іноземної культури у літературному тексті*

У своїй попередній статті на тему присутності іноземних мов у тілі літературного тексту я мала нагоду показати, що образ іноземної, чужої культури може бути представлений через репрезентацію іноземної мови яка може подаватися цілими репліками, що подаються у більш-менш аутентичній формі. Так, наприклад, у сучасних українських письменників, як Андрій Андрухович чи Оксана Забужко репліки персонажів, які так чи інакше пов'язані з лінго-культурною агресією російської культури та мови, подаються в оригіналі, тобто аутентичним засобом, або ж засобом фонетичного транскрибування, що підкреслюють чужеземність та відторження від лінгвокультурного простора, що пов'язано з образом агресора та загрози для української культури.

1.1. Від пісні до агресії

Але як будь-який стереотип, уявлення про мову може трактуватися радикально різними засобами у залежності від політико-історичного контексту. Як зауважує Л. Попович (2010), образ російської культури є відображенням відносин між лінгвокультурними просторами. Я приведу тут дві радикально різні тенденції репрезентації росіянина через російську мову. Так, у радянський період образ російськомовного персонажа був позитивним, а російська мова зображалась як мелодійна та, насамперед, як мова братнього народу:

1. Снується вечором легка,

Глибока й тиха, як ріка,

Забута пісня за пороном:

"Звезда полей над отчим домом

И матери моей рука..." (А. Малишко, *Прометей*, 1946)

У сучасній літературі російська мова подається через транслітерацію, що має наміром підкреслити відторження від мови Іншого :

2. [...] хтось, у неповороткій шубі, громадивсь комусь на коліна, по-оїхали!—як сказав **первий совєцкій космонавт**, - і - поїхали, полетіли, сестрички-голубочки: [Оксана Забужко. *Польові дослідження з українського сексу* (1996)]

Як зауважує французька дослідниця С. Готьє [Gauthier 2015], таке зображення іноземної мови являє собою кліше у зображенні чужої культури, де пісня на іноземній мові може бути мелодійною абож, навпроти, звучати як загроза для власної національної ідентичності.

2. *Проблематика дивного та чужого у романі Ф. Клоделя Моє ім'я Бродек*

Проблематика чужого романі Ф. Клоделя є центральною. Це тема Шоа, але жодного разу у романі не з'являються слова Шоа, нацисти чи євреї. Ця тема розкривається через образи Чужого, де інша мова являє одним із головних засобів зображення амбівалентності сприйняття чужого та свого та парадоксу де своє може стати чужим.

Оповідання ведеться від першої особи, головного персонажа Бродєка та починається словами «Мене звать Бродек», або «Моє ім'я Бродек» (саме так було перекладено на російську оригінальну назву роману «*Le rapport de Brodeck*»). Бродек повинен розповісти історію Чужинця, який приїхав до містечка, де Бродек живе зі своєю дружиною Емілією та маленькою дочкою Пупшет, а також приємною матір'ю Федоріною. Події відбуваються в уявній країні десь у Європі по сусідству з німецькомовною країною, якою може бути Австрія чи Німеччина. Чужинець, ім'я якого не знає ніхто у селищі, усі називають *Anderer*. З самого початку ми дізнаємося, що відбулася страшна подія, яка подається через іншу мову як *l'Ereignis* : усі назви на іншій мові виділено курсивом у тексті та подається приблизний переклад французькою мовою, тобто мовою оповідання. *Ereignis* – це колективне вбивство Чужинця *Anderer* ;

читач дізнається тільки у кінці оповідання причини цієї жахливої події: художник *Anderer* дізнається від Бродека про те, як його та іншого відносельчанина єврея мешканці селища віддали нацистам, що називаються у романі *Fratergekeime*. Підчас перебування у селищі нацистів деякі його мешканці роблять усе можливе, щоб сподобатися *Fratergekeime* та продовжувати жити як раніше. Один з персонажів каже, що це було дуже легко, тому що мова *Fratergekeime* — мається на увазі німецька — була як рідна, майже така сама, як і діалект Бродека та краю, де відбуваються подія роману. Коли мешканці селища знаходять у лісі трьох дівчин, яким вдалося втікти від нацистів, вони вирішують відвести їх до командуючого *Fratergekeime*, що означає вірну смерть бідолашних, що довірилися селянам. Жінка Бродека Емілія відважується захистити дівчин та попадає в пастку : солдати відводять її разом із дівчатами у сарай, де вони зазнають колективного згвалтування, в якому беруть участь не тільки солдати *Fratergekeime*, але й відносельчани Бродека (про це він дізнається через лист, який наважився написати йому його старий вчитель). Чужинець *Anderer* запрошує усе селище до вернісажу, де в своїх етюдах художник показав справжнє обличчя мешканців та увесь бруд та жах починків, про які усі хочуть забути. Як каже Бродек, вони побачили правду та не витримали її; а щоб не бачити правду, вони захотіли знищити будь-які її сліди.

Дуже швидко історія *Anderer* стає приводом для Бродека, щоб розповісти свою історію, жахливу історію людини, що повернулася з Аду нацистського екстермінаційного табору. Після повернення з табору Бродек не може розмовляти своїм рідним діалектом, що є такий близький до німецької, мови своїх катів та вбивць, але деякі події та назви речей подаються на цьому уявному діалекті, що уявляю собою дуже деформовану німецьку мову. Зараз ми подивемося, коли у романі вживаються такі лінгвістичні інкрустації німецької мови або діалекту.

2.1. Мова агресора

Одна з жавливих сцен роману зображує сцена повішаного на рейці єврея з табличкою на груді (у тексті подано курсивом):

1. « Un homme s'y balançait, mains liées dans le dos, une corde au cou, les yeux grands ouverts, un pauvre gars qui nous ressemblait comme un frère et dont le maigre poitrail s'ornait d'une pancarte sur laquelle était

écrit, dans leur langue, la langue des *Fratergekeime*, qui avait été jadis le double de notre dialecte, sa sœur jumelle, « *Ich bin nichts* » - « Je ne suis rien ». (p. 79)

Там висів чоловік, руки його було зв'язано за спиною, очі його були широко відкриті, цей бідолага був немов наш брат; на грудях у нього була табличка, де було написано їхньою мовою, мовою *Fratergekeime*, що колись була близнюком нашого діалекту, « *Ich bin nichts* » - «Я ніщо».

- Відторження від власної культури через її близькість із мовою агресора та вбивці

- Корпус

a. Діалект як мова давнини

Тут я доведу приклади застосування діалекту Бродека для опису речей, що пов'язано зі світом його дитинства або ж взагалі давнини:

Центральна фігура оповідання, чужинець, художник *Anderer* описується таким як *De Gewisschor* «Той, що знає» (дано у перекладі на французьку, с. 121) ~ *le Teufeleuzeit* казковий народ, що живе у норах улоговини разом із лисицями та кротоми та їсть малих дітей, що заблукали, та пташенятами. Цікаво, що ці дивовижні істоти живуть разом саме з лисицями, тому що у романі також згадується, що в лісі навколо містечка, де відбуваються основні оповідання, зникаються лисиці; тобто можна сказати, що лисиці тут образ який взагалі пов'язано зі Старим Світом, світом традицій, та казковим, нетутешнім миром.

Чужинцю *Anderer*-у вдається приручити бродячого пса, що не визнає жодного хозяїна, а тому має прізвисько *Ohnmest*. Як кінч чужинця, *Ohnmest* має хутро рудого кольору, що нагадує читачу образ лисиці, про який я писала. До речі, сам *Anderer* теж має руде волосся.

Таким у романі з'являються інші образи, як-то персонаж старої жінки, що знається на травах. Коли Бродек навідується до Матусі Пільц, вона пропонує йому подивитися свого гербарія, де назви різноманітних трав вказано на діалекті : *Blüte vo Mai un Heilkraüte vo June* (p. 57), що Бродек відразу ж пропонує перекласти на мову оповідання (« *que je pourrai traduire par « Fleurs de mai et simples de juin* »). Трави представлено у цій сцені як речі, що зникли разом зі Старим Світом, що знищила Друга світова війна. Сама назва гербарію має також символічну назву – *De Buch vo Stiller un Stillie*

« Книга мертвих » (с. 55), що спочатку подається французькою (Livre des Morts et des Morts). Цікаво й те, що такий вибір назви у репліці Матусі Пільц супроводжується коментарем Бродака, який зауважує, що у перекладі це звучить м4якше та не так трагічно.

б. Діалект як мова болю та жаху

опит у концлагері:

Kazerskwir (« le cratère »), *Fremdër* (surnom des Juifs expulsés dans les ghettos), *Pürische nacht* (La Nuit de la Purification), *Fratergekeime*, « Ich bin nichts », la *Büxte* (« la boîte »), *Scheizeman*, Chien Brodeck

с. Амбівалентність образу : пісня любові та смерті

Rapprochement avec la matrice musicale de la représentation de la langue de l'Autre :

Жалібна пісня Йоханні (р. 127)

When de abend gekommt Johanni schlafft de wasser

Als besser sein en de todt dass alein immer verden

De hertz is a schotke freige who nieman geker

Und ubche madchen kann genug de kusse kaltenen

Колискова *Zeilenessenniss* (р. 81):

Welt, Welt von licht

Mann hanger auf all recht

Welt Welt von licht

Ô mein Kinder so wet stillecht

«Monde, monde de lumière

La main des hommes sur toutes choses

Monde Monde de lumière

Ô mon enfant si doux repose »